

Abdel-Khalek Ölüm Anksiyetesi Ölçeği Türkçe Formunun Üniversite Öğrencilerinde Geçerlilik ve Güvenilirliği

Reliability and Validity of the Turkish Version of Abdel-Khalek's Death Anxiety Scale among College Students

Aybala SARIÇİÇEK AYDOĞAN¹, Şeref GÜLSEREN¹, Özyıl ÖZTÜRK SARIKAYA², Çiğdem ÖZEN³

¹İzmir Katip Çelebi Üniversitesi Atatürk Eğitim ve Araştırma Hastanesi, Psikiyatri Anabilim Dalı, İzmir, Türkiye

²Bursa Devlet Hastanesi, Psikiyatri Kliniği, Bursa, Türkiye

³Manisa Ruh ve Sinir Hastalıkları Hastanesi, Manisa, Türkiye

ÖZET

Amaç: Ölüm anksiyetesi evrensel kabul edilmekle birlikte, farklı kültüre ve dini inanışlara sahip topluluklarda farklı özellikler gösterebilir. Abdel-Khalek Ölüm Anksiyetesi Ölçeği, ölüm ve ölümden sonrası ile ilişkili kavramların Müslüman topluluklara özgü nitelikleri olduğu düşüncesinden yola çıkılarak geliştirilmiştir. Bu çalışmanın amacı Abdel-Khalek'in Ölüm Anksiyetesi Ölçeği'ni Türkçeye çevirip uyarlamak, ölçeğin psikometrik özelliklerini literatürde yaygın kullanılan Templer Ölüm Anksiyetesi Ölçeği ile karşılaştırmalı olarak incelemektir.

Yöntem: Tıp fakültesinde toplam 220 öğrenci çalışmaya alınmıştır. Hastane Anksiyete Depresyon Ölçeği, Abdel-Khalek Ölüm Anksiyetesi Ölçeği ve Templer Ölüm Anksiyetesi Ölçeği Türkçe formu veri toplama aracı olarak kullanılmıştır.

Bulgular: Abdel-Khalek Ölüm Anksiyetesi Ölçeği'nin Cronbach alfa değeri 0,86, Templer Ölüm Anksiyetesi Ölçeğinin Cronbach alfa değeri 0,66 ola-

rak bulunmuştur. Abdel-Khalek Ölüm Anksiyetesi ölçeği için varimax rotasyonu ile Temel Bileşenler analizi ölçümlerinde varyansın %65,6'sını oluşturan 5 faktör belirlenmiştir. Templer ve Abdel-Khalek Ölüm Anksiyetesi Ölçeklerinin birlikte korelasyonunda $r=0,68$, $p<0,001$ olarak bulunmuştur.

Sonuç: Elde edilen bulgular Abdel-Khalek Ölüm Anksiyetesi ölçeğinin Türkçe formunun geçerli ve güvenilir olduğunu göstermiştir. Abdel-Khalek Ölüm Anksiyetesi ölçeği Türkçe formu Templer Ölüm Anksiyetesi Ölçeği'ne göre daha iyi psikometrik özelliklere sahiptir. Bu ölümün algılanmasında kültüre ve dine özgü maddelerin bulunmasından kaynaklanabileceği gibi, Abdel-Khalek Ölüm Anksiyetesi Ölçeği'nde kullanılan dilin daha anlaşılır olmasından da kaynaklanabilir.

Anahtar kelimeler: Ölüm anksiyetesi, psikometrik ölçek, geçerlilik, güvenilirlik

ABSTRACT

Introduction: Although death anxiety is considered a universal phenomenon, attitudes toward death may vary across populations that differ in terms of religion and culture. Abdel-Khalek's Death Anxiety Scale (ASDA) was developed on the basis of the rationale that there are specific concepts related to death and afterdeath in Muslim populations. This study aims to translate and adapt ASDA in the Turkish population, examine its validity and reliability, and to compare its psychometric properties with the widely used Templer's Death Anxiety Scale (DAS).

Methods: A total of 220 medical students were included in the study. The Turkish version of ASDA, DAS, and Hospital Anxiety and Depression Scale were used for data collection.

Results: Cronbach's alpha coefficients were .86 for ASDA and .66 for DAS. Analysis by principal components with varimax rotation produced five factors for ASDA that explained 65.6% of total variance. ASDA and DAS were highly correlated with each other ($r=.68$, $p<.001$)

Conclusion: The results of this study indicate that the Turkish version of Abdel-Khalek's Death Anxiety Scale is a reliable and valid instrument. The Turkish version of ASDA revealed better psychometric properties than DAS. This finding may reflect specific cultural and religious attitudes toward death or may result from more comprehensible language use in ASDA.

Keywords: Death anxiety, psychometric scale, validity, reliability

GİRİŞ

Anksiyete, belirsizlik ve bu belirsizliğin farkına varılması ile yakından ilişkilidir. Bu açıdan ölüm, anksiyeteye neden olabilecek en az dört temel niteliği kendinde barındırmaktadır: 1) ölme işi (acı, hastalık, yalnızlık vb.), 2) kayıp (başta kendi bedeni olmak üzere nesnelere dünyasına ait her şeyin kaybı), 3) öngörülemez oluşu (zamanı, oluş şekli), 4) bilinmez oluşu (ölüm deneyimine ve sonrasına ait bilinmezlik) (1). Freud'un ölümün hayal edilemez, kavranamaz bir durum olduğu ve her insanın temelde kendisinin ölümsüz olduğuna inandığı, bu nedenle anksiyete kaynağı olamayacağı yönündeki görüşüne karşılık (2), varoluşçu düşünürler ölümün temel anksiyete kaynağı olduğu konusunda birleşmektedirler (3). Becker, kişilerin günlük uğraşlarının birçoğunun ölümü yadsıma ve bu temel anksiyeteyi kontrol altına almaya yönelik olduğunu ifade eder (4). Yalom, ölüm anksiyetesinin birçok korkunun bileşiminden meydana gelen birincil anksiyete kaynağı olduğunu ve kişisel yok olma korkusunun bu kaygı girdabının tam ortasında yer aldığını öne sürmüştür (5).

Yazışma Adresi/Correspondence Address: Dr. Aybala Sarıççek Aydoğan, İzmir Katip Çelebi Üniversitesi Atatürk Eğitim ve Araştırma Hastanesi, Psikiyatri Anabilim Dalı, İzmir, Türkiye E-posta: aybala.saricicek@gmail.com

Geliş Tarihi/Received: 04.06.2014 **Kabul Tarihi/Accepted:** 27.10.2014

©Copyright 2015 by Turkish Association of Neuropsychiatry - Available online at www.noropsikiyatriarsivi.com

©Telif Hakkı 2015 Türk Nöropsikiyatri Derneği - Makale metnine www.noropsikiyatriarsivi.com web sayfasından ulaşılabilir.

Ölüm anksiyetesinin evrensel olduğu kabul edilmektedir (5,6,7,8). Bununla birlikte, 1960'lı yıllara kadar ölüm konusu ruh sağlığı araştırmacıları için tabu olan, az çalışılmış bir inceleme alanıydı. Kübler-Ross'un (8) ölüm ve ölmekle ilgili kitabı ile birlikte, İkinci Dünya Savaşı'nın ve varoluşçu psikolojinin de etkileri sonucunda ölüm konusundaki araştırmalar artmıştır.

Literatürde ölüme ilişkin olumsuz bakış açıları ifade etmek için birçok terim kullanılmaktadır: Ölüm anksiyetesi, ölüm korkusu, ölüm endişesi gibi. Ölüm korkusu daha özgül ve bir dış tehdite yönelikken, ölüm anksiyetesi daha genel ve farkına varılması daha güç bir durumu tanımlamak için kullanılmaktadır (3). Ölüm anksiyetesini ve ölüme ilişkin düşünceleri değerlendirmek amacıyla çeşitli ölçekler geliştirilmiştir (9,10,11,12,13,14,15,16,17,18). Geliştirildiği tarihten bu yana, Templer'in ölüm anksiyetesi ölçeği bu alandaki çalışmaların %60'ında kullanılmıştır (19).

Abdel-Khalek, ölüm ve ölümden sonrası ile ilişkili kavramların Müslüman topluluklara özgü nitelikleri olduğu düşüncesinden yola çıkarak 2004 yılında Arapça Ölüm Anksiyetesi Ölçeği'ni geliştirmiştir. Ölçek, "kabir azabından korkmak" gibi özellikle Müslüman toplumlarda ölüm kaygısını uyabilecek maddeler içermektedir. Orijinal geçerlik ve güvenilirlik çalışması Suriye, Mısır ve Kuveyt'te toplam 1636 kişi üzerinde yürütülmüş, alfa katsayıları 0,88 ile 0,93 arasında bulunmuştur (18). Bununla birlikte ölçek, hem çeşitli Arap ülkelerinde (Kuveyt, Suriye ve Lübnan), hem Batı ülkelerinde (İspanya, İngiltere, ABD) yürütülen çalışmalarda kullanılmıştır (20,21,22,23,24,25). Ölüm anksiyetesini yordayan etmenleri araştırmak amacıyla, sağlık çalışanlarını, madde bağımlılarını, psikiyatrik hastaları ve sağlıklı bireyleri içeren farklı gruplara uygulanmıştır (26,27,28).

Bu çalışmanın amacı Abdel-Khalek Ölüm Anksiyetesi Ölçeği'nin Türkçe geçerlik ve güvenilirliğini test etmek, ölçeğin psikometrik özelliklerini, literatürde yaygın olarak kullanılan Templer Ölüm Kaygısı Ölçeği ile karşılaştırmalı olarak incelemektir.

YÖNTEM

Ege Üniversitesi Tıp Fakültesi'nde okuyan ve çalışmaya katılmayı kabul eden 220 öğrenci çalışma kapsamına alınmıştır. Katılımcıların %56,8'i kadın (n=125), %41,8'i erkek öğrencilerden oluşmaktadır (n=92). Üç katımlı cinsiyet belirtmemiştir. Ortalama yaş 20,9 (1,4) olarak hesaplanmıştır.

Veri Toplama Araçları

Sosyodemografik veri formu: Araştırmacılar tarafından hazırlanan bu formda katılımcıların yaş, cinsiyet, eğitim durumu, medeni durum, dinle ilgili tutumları, geçirilen ruhsal ve bedensel hastalıklar, kayıplar, özkiyim girişimleri gibi demografik özellikleri sorgulanmıştır.

Abdel-Khalek Ölüm Anksiyetesi Ölçeği: Ölçek 2004 yılında Abdel-Khalek tarafından Arapça ve İngilizce olarak geliştirilmiştir (19). 20 maddeden oluşmaktadır. Beşli Likert tipi bir ölçüm sağlamaktadır (1=hiç ve 5=çok fazla). Bu çalışmada ölçeğin psikometrik özelliklerinin Templer Ölüm Anksiyetesi Ölçeği ile karşılaştırılması nedeniyle, her iki ölçeğe aynı çeviri işleminin uygulanmasını sağlamak amacıyla ölçeğin İngilizce formu tercih edilmiştir.

Templer Ölüm Anksiyetesi Ölçeği: Templer Ölüm Anksiyetesi Ölçeği yayınlandığı 1970 yılından bu yana, ölüm anksiyetesi ile ilgili çalışmaların büyük kısmında kullanılmıştır (19). 15 maddeden oluşan, Doğru/Yanlış formatının kullanıldığı, tek boyutlu bir kendi kendini değerlendirme ölçeğidir. 15 maddeden 9'u doğru yönde, 6'sı ters yönde puan alır. Toplam puan 0 ile 15 arasında değişebilir. Yüksek toplam puan, daha yüksek düzeyde ölüm anksiyetesinin varlığına işaret eder. Özgün İngilizce

formunun iç tutarlılığı (K/R-20) 0,76 olarak bulunmuştur (13). Ölçeğin Türkçe geçerlilik ve güvenilirlik çalışması Akça ve Köse (29) tarafından yayınlanmıştır.

Hastane Anksiyete Depresyon Ölçeği: Toplam 14 soru içermekte ve bunların yedisi (tek sayılar) anksiyeteyi ve diğer yedisi (çift sayılar) depresyonu ölçmektedir. Dörtlü Likert tipi bir ölçüm sağlamaktadır. Zigmund ve Snaith (30) tarafından 1983 yılında geliştirilmiştir. Ölçeğin Türkçe formunun geçerlilik ve güvenilirlik çalışması Aydemir ve ark. (31) tarafından 1997 yılında yapılmıştır. Bu ölçek hem sağlıklı bireylerde, hem hastalarda yaygın olarak kullanılması, kolay uygulanabilmesi, ölçek skorlarının bedensel belirtilerden ve duyu durumdaki geçici dalgalanmalardan etkilenmemesi nedeniyle tercih edilmiştir (32,33).

İşlem

Abdel-Khalek ve Templer Ölüm Anksiyetesi Ölçeği 3 kişi tarafından bağımsız olarak Türkçe'ye çevrilmiştir. Türkçe çeviriler her iki dili de iyi bilen, anadili İngilizce olan bir öğretmen tarafından İngilizce'ye geri çevrilmiştir. Çevrilen formların ölçeğin aslındaki maddelerin anlamını verdiği kararına varılmıştır. Katılımcılara çalışma ve uygulanacak ölçeklerle ilgili bilgi verilip onamlarının alınmasından sonra, gruplar halinde toplanan öğrencilere sınıflarda, olağan ders saatleri içinde, araştırmacılar gözetiminde sosyodemografik veri formu ve ölçekler verilmiştir. Veri toplama araçlarının sırası, her uygulamada aynıdır. Çalışmanın etik kurul onayı İzmir Atatürk Eğitim ve Araştırma Hastanesi'nden alınmıştır.

İstatistiksel Analiz

Veriler SPSS (Statistical Package for the Social Sciences Inc; Chicago, IL, ABD) 15,0 paket programı ile değerlendirilmiştir. İstatistiksel analizde güvenirliliğin sınanmasında ölçeklerin iç tutarlılığının saptanması için Cronbach alfa katsayısı ile madde- toplam puan korelasyon katsayıları hesaplanmıştır. Geçerlik çalışmasında ise birlikte geçerlik için Pearson korelasyon yöntemi ile ölçekler arasındaki korelasyona bakılmıştır. Abdel-Khalek Ölüm Anksiyetesi Ölçeği'nin faktör yapısını incelemek amacıyla 220 katılımcıdan elde edilen verilere "Temel Bileşenler Analizi" ve varimaks rotasyonu uygulanmıştır.

BULGULAR

Güvenilirlik

Abdel-Khalek Ölüm Anksiyetesi Ölçeği'nin Cronbach alfa değeri 0,86 olarak hesaplanmıştır. Her bir madde çıkarıldığında hesaplanan alfa değeri 20. madde dışında 0,85 ile 0,86 arasında değişmektedir. Ölçeğin 20. maddesi çıkarıldığında hesaplanan alfa değeri 0,90'dır (Tablo 1). Guttman katsayısı 0,86 olarak bulunmuştur.

Templer Ölüm Anksiyetesi Ölçeği'nin Cronbach alfa değeri 0,66 olarak hesaplanmıştır. Her bir madde çıkarıldığında hesaplanan alfa değeri 0,62 ile 0,67 arasında değişmektedir. Guttman katsayısı 0,65 olarak bulunmuştur.

Faktör Yapısının İncelenmesi

Abdel-Khalek Ölüm Anksiyetesi Ölçeği'nin faktör yapısını ve alt boyutlarını inceleyebilmek amacıyla uygulanan varimaks dik döndürme tekniği ve Temel Bileşenler Analizi sonuçlarına göre varyansın %65,6'sını oluşturan 5 faktör belirlenmiştir. Bu varyansın %36,6'sını birinci faktör (ölümle ilişkili görsel uyarıların uyandırdığı korku; 2., 8., 11., 16., 17. maddeler), %9,5'ini ikinci faktör (ölümün beraberindeki fiziksel ve ruhsal acıya ilişkin korku; 5., 6., 10., 15., 19. maddeler), %7,2'sini üçüncü (Ölümü hatırlatan diğer durumlarla ilişkili korku; 3., 12., 14., 18. maddeler), %7'sini dördüncü (ölümden sonrasına ilişkin korku; 7., 9., 13. maddeler) ve %5,4'ünü beşinci faktör (ölme işinin kendisine yönelik korku; 1., 4., 20. maddeler) açıklamaktadır (Tablo 2).

Tablo 1. Abdel-Khalek Ölüm anksiyetesi ölçeğindeki her bir madde çıkarıldığında hesaplanan alfa değerleri

Çıkarılan ölçek maddesi	Hesaplanan Cronbach alfa değeri
1. Ne zaman hasta olsam ölümden korkarım	0,86
2. Ölüye bakmaktan korkarım	0,86
3. Mezarlık ziyaret etmekten korkarım	0,86
4. Bir ameliyat olma olasılığı beni dehşete düşürür	0,86
5. Kalp krizi geçirmekten korkarım	0,86
6. Ölümün beni sevdiğim birinden mahrum bırakmasından kaygı duyarım	0,86
7. Ölümden sonraki bilinmeyen şeylerle ilgili endişeliyim	0,86
8. Bir cesede bakmaktan korkarım	0,86
9. Kabir azabından korkarım	0,86
10. Ciddi bir hastalığa yakalanmaktan korkarım	0,86
11. Defin işlemine tanık olmak beni dehşete düşürür	0,85
12. Mezarlıkta yürümek beni dehşete düşürür	0,85
13. Ölümden sonra ne olacağı ile ilgili düşünceler kafamı sürekli meşgul eder	0,86
14. Uyumaktan ve sonrasında tekrar uyanmamaktan korkarım	0,86
15. Ölümün beraberindeki acı beni çok korkutur	0,86
16. Bir cenaze törenine tanık olmak beni altüst eder	0,86
17. Ölmekte olan bir insanın görünümü beni korkutur	0,86
18. Ölüm hakkında konuşmak beni altüst eder	0,86
19. Kansere yakalanmaktan korkarım	0,86
20. Ölümden korkarım	0,90

Abdel-Khalek Ölüm Anksiyetesi Ölçeği'nin Hastane Anksiyete Depresyon Ölçeği (HAD) ile korelasyonu, HAD Depresyon Alt Ölçeği için $r=0,26$, $p=0,001$ ve HAD Anksiyete Ölçeği için $r=0,39$; $p=0,001$ olarak hesaplanmıştır.

Templer ve Abdel-Khalek Ölüm Anksiyetesi ölçeklerinin birlikte korelasyonunda $r=0,68$, $p<0,001$ olarak bulunmuştur.

TARTIŞMA

Bu çalışmada Abdel-Khalek Ölüm Anksiyetesi Ölçeği'nin Türkçe formunun üniversite öğrencilerinde geçerlik ve güvenilirliği araştırılmış ve ölçeğin psikometrik özellikleri Templer Ölüm Anksiyetesi Ölçeği ile karşılaştırmalı olarak incelenmiştir. Abdel-Khalek Ölüm Anksiyetesi Ölçeği'nin Türkçe formu için 0,86 olarak hesaplanan Cronbach alfa değeri, ölçeğin yüksek iç tutarlılığa sahip olduğunu göstermektedir. Ölçeğin özgün güvenilirlik çalışması Suriye, Kuveyt ve Mısır'da yürütülmüş; Cronbach alfa değerleri sırası ile 0,89, 0,93 ve 0,90 olarak bulunmuştur (18). İspanya ve Mısırda yürütülen bir başka geçerlilik çalışmasında ölçeğin alfa değerleri sırasıyla 0,90 ve 0,86 olarak saptanmıştır (21). Aynı çalışmada Templer Ölüm Anksiyetesi Ölçeği için bulunan alfa değerleri sırası ile 0,71 ve 0,65'tir. Benzer şekilde, bizim çalışmamızda da Templer Ölüm Anksiyetesi Ölçeği için hesaplanan güvenilirlik katsayısı, Abdel-Khalek Ölüm Anksiyetesi Ölçeği'nden daha düşük olarak bulunmuştur. Diğer güvenilirlik ölçümlerinde de (Guttman katsayısı, her bir madde çıkarıldığında hesaplanan alfa değeri) Abdel-Khalek Ölüm Anksiyetesi Ölçeği daha iyi psikometrik özellikler göstermiştir.

Abdel-Khalek Ölüm Anksiyetesi Ölçeği'nin Templer Ölüm Anksiyetesi Ölçeği'ne göre daha yüksek güvenilirliğe sahip olmasında dil kullanımının rol oynayabileceği öne sürülmüştür. Templer Ölüm Anksiyetesi Ölçeği'nde yer alan ölçek maddelerinin %40'ı olumsuz önermeler

içermekte, madde Yanlış olarak yanıtladığında ikili olumsuzluk ortaya çıkmaktadır. Anadili İngilizce olmayan kişiler çift olumsuzluk içeren maddeleri daha zor kavriyor olabilirler (21). Templer Ölüm Anksiyetesi Ölçeği, İngilizce konuşan ülkeler dışındaki ülkelerde daha az kullanılmakla birlikte, Çin, Pakistan, Kuveyt, Mısır, Lübnan, Avustralya, Nijerya, Japonya, İspanya, İtalya, Hollanda ve Portekiz gibi birçok ülkeden katılımıya uygulanmıştır. Ancak anadili İngilizce olmayan ülkelerde yapılan geçerlik ve güvenilirlik çalışmalarında, anadili İngilizce olan ülkelerdeki bulgulara benzer şekilde, ölçek için bulunan alfa katsayıları 0,65 ile 0,79 arasında değişmektedir (13,21,34,35,36,37,38,39,40,41). Akça ve Köse (29), Templer Ölüm Anksiyetesi Ölçeği'nin Türkçe formu için geçerlik katsayısını 0,75 olarak bulmuşlardır. Ülkelerinde yaşayan 92 Nijeryalı ve 114 Avustralyalı öğrencinin ölüm anksiyetesini ve kişisel ölüm metaforlarını karşılaştıran kültürlerarası bir çalışmada, Templer Ölüm Anksiyetesi Ölçeği için alfa katsayılarını Avustralyalı öğrenciler (tamamı Hıristiyan) için 0,84 ve Nijeryalı öğrenciler (%65 Hıristiyan, %20 Müslüman) için 0,59 olarak bulunmuştur. Ancak bu çalışmada ölçeğin orijinal şekli değil, dörtlü likert tipi bir ölçümün yapıldığı modifiye edilmiş şekli kullanılmıştır (41). Mısır ($n=132$) ve İspanya'dan ($n=126$) katılımcıların ölüm anksiyeteleri açısından karşılaştırıldığı bir başka çalışmada, Templer Ölüm Anksiyetesi Ölçeği için alfa katsayıları sırası ile 0,65 ve 0,70 olarak bulunmuştur. Aynı çalışmada Abdel-Khalek Ölüm Anksiyetesi Ölçeği için alfa katsayıları Mısır'da 0,86; İspanya'da 0,90 olarak bulunmuştur (21). Sonuç olarak, Templer Ölüm Anksiyetesi Ölçeği ile farklı ülkelerde yürütülen çalışmalarda ve kültürlerarası karşılaştırmaların yapıldığı çalışmalarda birbirine yakın güvenilirlik değerlerinin elde edilmesi, ölçeğin güvenilirliğinin farklı kültürlerle göre değiştiği yorumunu yapmayı güçleştirmektedir. Abdel-Khalek Ölüm anksiyetesi ölçeğinin Batı ve Arap ülkelerinde karşılaştırmalı olarak kullanıldığı az sayıda çalışmada da birbirine benzer güvenilirlik değerleri elde edilmiştir (21,25).

Tablo 2. Abdel-Khalek Ölüm Anksiyetesi Ölçeği'nin faktör yapısı

Ölçek maddeleri	Faktörler				
	1	2	3	4	5
Madde 1					0,69
Madde 2	0,82				
Madde 3			0,77		
Madde 4					0,46
Madde 5		0,68			
Madde 6		0,59			
Madde 7				0,69	
Madde 8	0,83				
Madde 9				0,74	
Madde 10		0,84			
Madde 11	0,75				
Madde 12			0,74		
Madde 13				0,79	
Madde 14			0,78		
Madde 15		0,45			
Madde 16	0,60				
Madde 17	0,67				
Madde 18			0,50		
Madde 19		0,81			
Madde 20					0,67
% Varyans	36,57	9,45	7,19	6,99	5,43

Abdel-Khalek Ölüm Anksiyetesi Ölçeği'ni yapı geçerliği açısından faktör analizi ile incelendiğimizde beş faktör elde edilmiştir: Ölümle ilişkili görsel uyaranların uyandırdığı korku (1. Faktör); ölümün beraberindeki fiziksel ve ruhsal acıya ilişkin korku (2. Faktör); Ölümü hatırlatan diğer durumlara ilişkin korku (3. Faktör); Ölümünden sonrasına ilişkin korku (4. Faktör); Ölme işinin kendisine yönelik korku (5. Faktör). Ölçeğin özgün geçerlilik çalışmasında Mısır ve Suriye örnekleminde 4, Kuveyt örnekleminde 3 faktör elde edilmiştir. Bu faktörler birlikte toplam varyansın sırası ile %62,1; %55,2 ve %61'ini açıklamışlardır. Mısır örneklemindeki faktörler Ölü beden ve mezarlık korkusu, Ölümünden sonrası ile ilişkili korku, Ölümcul hastalık korkusu, Ölüm Düşüncesi olarak isimlendirilmiştir. Benzer şekilde Suriye örnekleminde de faktörler Ölü beden ve mezarlık korkusu, Ölümünden sonrası ile ilişkili korku, Ölümcul hastalık korkusu, Ölüm Endişesi olarak isimlendirilmiştir. Kuveyt örnekleminde elde edilen faktörler ise Ölü beden ve mezarlık korkusu, Ölümcul Hastalık Korkusu ve Ölümünden sonrası ile ilişkili korku olarak isimlendirilmiştir (19).

Ölçeğin birlikte geçerliliği Hastane Anksiyete Depresyon Ölçeği ile yapılmıştır. Ölçek puanlarının hem anksiyete alt ölçeği, hem de Templer Ölüm Anksiyetesi ölçeği ile anlamlı düzeyde korele olması, geçerli bir ölçüm aracı olduğunu düşündürmüştür.

Çalışma örneklemini, yeterli büyüklükte ve homojen bir yapıdadır. Ancak katılımcıların ruhsal bozukluklar açısından yapılandırılmış bir ölçekle taranmamış olması, katılımcıların belirli bir yaş aralığında olması, farklı yaş gruplarındaki kişilere ilişkin bilgi vermemesi çalışmanın kısıtlılıkları arasındadır.

Sonuç olarak, yapı ve birlikte geçerlik ölçümleri Abdel-Khalek Ölüm Anksiyetesi Ölçeği'nin Türkçe formunun geçerli ve güvenilir bir ölçüm aracı olduğunu, Templer Ölüm Anksiyetesi Ölçeği'ne göre daha iyi psikometrik özelliklere sahip olduğunu göstermektedir. Bu örnekleminde ölüm anksiyetesini yordayan etmenler merak uyandıran ayrı bir araştırma konusudur. Ölçeğin ülkemizde hem tıp, hem sosyal bilimler alanındaki araştırmacılar için ölüm anksiyetesinin farklı gruplarda incelenmesine katkıda bulunacağı düşünülmektedir.

Çıkar Çatışması: Yazarlar çıkar çatışması bildirmemişlerdir.

Finansal Destek: Yazarlar bu çalışma için finansal destek almadıklarını beyan etmişlerdir.

Conflict of Interest: No conflict of interest was declared by the authors.

Financial Disclosure: The authors declared that this study has received no financial support.

KAYNAKLAR

1. Popovic N. Existential anxiety and existential joy. *Pract Philosophy* 2002; 5:32-40.
2. Freud S. Thoughts for the times on war and death. <http://www.panarchy.org/freud/war:1915.html>. En son erişilme tarihi 29.05.2014.
3. Tomer A, Death anxiety in adult life: theoretical perspectives. Neimeyer RA editör: *Death Anxiety Handbook: Research, Instrumentation, and Application* içinde. Washington: Taylor& Francis, 1994. s. 3-23.
4. Becker E. *The Denial of Death*. 1st Edition. New York: Free Press Paperbacks; 1973.
5. Yalom I. *Varoluşçu Psikoterapi*, 3. baskı, İyidoğan Babayigit Z, çevirmen. İstanbul: Kabcacı Yayınevi; 2001. s. 72-73.
6. Bakan D. *Disease, pain, and sacrifice: Toward a psychology of suffering*. Chicago ve Boston: Beacon Publications; 1971.
7. Marshall VW. *Last chapters, a Sociology of Aging and Dying*. Monterey: Brooks/Cole; 1980.
8. Kübler-Ross E. *Ölüm ve Ölmek Üzerine*. Büyükkal B çevirmen. İstanbul: Boyner Holding Yayınları; 1997.
9. Lester D. The Collett- Lester fear of death scale. Neimeyer RA editör: *Death Anxiety Handbook: Research, Instrumentation, and Application* içinde. Washington: Taylor& Francis, 1994. s. 45-59.
10. Conte HR, Weiner MB, Plutchik R. Measuring death anxiety: conceptual, psychometric, factor-analytic aspects. *J Pers Soc Psychol* 1982; 43:775-785. [\[CrossRef\]](#)
11. Hoelter JW. Multidimensional treatment fear of death. *J Consult Clin Psychol* 1979; 47:996-999. [\[CrossRef\]](#)
12. Robbins RA. Death competency: Bugen's coping with death scale and death self-efficacy. Neimeyer RA editör: *Death Anxiety Handbook: Research, Instrumentation, and Application* içinde. Washington: Taylor& Francis 1994. s. 149-165.
13. Templer DI. The construction and validation of a death anxiety scale. *J Gen Psychol* 1970; 82:165-177. [\[CrossRef\]](#)
14. Thorson JA, Powell FC. A revised death anxiety scale. Neimeyer RA editör: *Death Anxiety Handbook: Research, Instrumentation, and Application* içinde. Washington: Taylor& Francis 1994. s. 31-42.
15. Neimeyer RA. Death attitudes in adult life: a closing coda. *Death Anxiety Handbook: Research, Instrumentation, and Application* içinde. Neimeyer RA editör: Washington: Taylor& Francis, 1994. s. 263-275.
16. Wong PTP, Reker GT, Gesser G. Death attitude profile-revised: a multidimensional measure of attitudes toward death. Neimeyer RA editör: *Death Anxiety Handbook: Research, Instrumentation, and Application* içinde. Washington: Taylor& Francis, 1994. s. 121-146.
17. Abdel-Khalek AM. Single-versus multi-item scales in measuring death anxiety. *Death Stud* 1998; 22:763-772. [\[CrossRef\]](#)
18. Abdel-Khalek AM. The Arabic scale of death anxiety (ASDA): its development, validation and results in three Arab countries. *Death Stud* 2004; 28:435-457. [\[CrossRef\]](#)

19. Neimeyer RA, Van Brunt D. Death anxiety. Wass H, Neimeyer RA editörler: Dying, Facing the Facts içinde. 3. Baskı, Philadelphia: Taylor& Francis 1994. s. 49-88.
20. Abdel-Khalek AM. Death Anxiety in Spain and five Arab countries. Psychol Rep 2003; 93:527-528. [\[CrossRef\]](#)
21. Abdel-Khalek AM, Tomás-Sábado J. Anxiety and death anxiety in Egyptian and Spanish nursing students. Death Stud 2005; 29:157-169. [\[CrossRef\]](#)
22. Lester D, Abdel-Khalek A. Religiosity and death anxiety using non-western scales. Psychol Rep 2008; 103:652. [\[CrossRef\]](#)
23. Abdel-Khalek A, Lester D. Religiosity and death anxiety: no association in Kuwait. Psychol Rep 2009; 104:770-2. [\[CrossRef\]](#)
24. Abdel-Khalek AM, Lester D. Death anxiety as related to somatic symptoms in two cultures. Psychol Rep 2009; 105:409-10. [\[CrossRef\]](#)
25. Abdel-Khalek AM, Lester D, Maltby J, Tomás-Sábado J. The Arabic scale of death anxiety: some results from east and west. Omega (Westport) 2009; 59:39-50. [\[CrossRef\]](#)
26. Ayyad F. Death distress among two samples of lower and higher stress in health care professionals. Psychol Rep 2013; 113:1332-41. [\[CrossRef\]](#)
27. Daradkeh F, Moselhy HF. Death anxiety (Thanatophobia) among drug dependents in an Arabic psychiatric hospital. Am J Drug Alcohol Abuse 2011; 37:184-8. [\[CrossRef\]](#)
28. Abdel-Khalek AM. Death anxiety in clinical and non-clinical groups. Death Stud 2005; 29:251-9. [\[CrossRef\]](#)
29. Akça F, Köse A. Ölüm Kaygısı Ölçeğinin Uyarlanması: Geçerlik ve Güvenirlik Çalışması. Klinik Psikiyatri 2008; 11:7-16.
30. Zigmond AS, Snaith PR. The hospital anxiety and depression scale. Acta Psychiatr Scand 1983; 67:361-370. [\[CrossRef\]](#)
31. Aydemir O, Guvenir T, Kuey L, Kültür S. Hastane anksiyete ve depresyon ölçeği Türkçe formunun geçerlilik ve güvenilirliği. Turk Psikiyatri Derg 1997; 8:280-287.
32. Bjelland I, Dahl AA, Haug TT, Neckelmann D. The validity of the Hospital Anxiety and Depression Scale. An updated literature review. J Psychosom Res 2002; 52:69-77. [\[CrossRef\]](#)
33. Mykletun A, Stordal E, Dahl AA. Hospital Anxiety and Depression (HAD) scale: factor structure, item analyses and internal consistency in a large population. Br J Psychiatry 2001; 179:540-544. [\[CrossRef\]](#)
34. Tomás-Sábado J, Gómez-Benito J. Psychometric properties of the Spanish form of Templer's death anxiety scale. Psychol Rep 2002; 91:1116-1120. [\[CrossRef\]](#)
35. Hoogstraten J, Koele P, van der Laan J. Templer's death anxiety scale revisited: the Dutch version. Percept Mot Skills 1998; 87:1259-1264. [\[CrossRef\]](#)
36. Saggino A, Kline P. Item factor analysis of the Italian version of the Death Anxiety Scale. J Clin Psychol 1996; 52:329-333. [\[CrossRef\]](#)
37. Donovan JM. Validation of Portuguese form of Templer's death anxiety scale. Psychol Rep 1993; 73:195-200. [\[CrossRef\]](#)
38. Abdel-Khalek AM. Two scales of death anxiety: their reliability and correlation among Kuwaiti samples. Percept Mot Skills 1997; 84:921-922. [\[CrossRef\]](#)
39. Tang CS, Wu AM, Yan EC. Psychosocial correlates of death anxiety among Chinese college students. Death Stud 2002; 26:491-499. [\[CrossRef\]](#)
40. Suhail K, Akram S. Correlates of death anxiety in Pakistan. Death Stud 2002; 26:39-50. [\[CrossRef\]](#)
41. McLennan J, Akande A, Bates GW. Death anxiety and death denial: Nigerian and Australian students' metaphors of personal death. J Psychol 1992; 127:399-407. [\[CrossRef\]](#)